

Сценарії геоекономічного розвитку Азербайджанської Республіки

АНОТАЦІЯ. У статті системно проаналізовано можливі сценарії геоекономічного розвитку Азербайджану в контексті мультіваріативності та багатовекторності існуючої парадигми економічного розвитку країни. Методологічні засади дослідження сформовані на основі «точок» перетину пари «постпозитивізм → постструктуралізм». Автором уперше науково обґрунтовано ключові моно- і поліфакторні сценарії розвитку Азербайджану на основі техногенної та еволюційної моделі конкурентоспроможності. Визначено інтегративний підхід до формування єдиного сценарію забезпечення високого конкурентного статусу країни та розширення зони її економічного впливу на Євразійському континенті на основі поліфакторного аналізу комплексу взаємозв'язків подій і процесів (революційних, політичних, соціальних, військових та ін.) у тріаді «країна → багатовимірний комунікаційний простір → світова економіка».

КЛЮЧОВІ СЛОВА. Геоекономіка, геоекономічний розвиток, геоекономічна конкуренція, постпозитивізм, постструктуралізм

Вступ

Сучасна геополітична ситуація, а також особливості системи відносин, що сформувалися на регіональному та трансрегіональному рівнях, з одного боку, і необхідність врахування особливостей консолідованої зовнішньоекономічної діяльності, починаючи від стратегічних поглядів до інституціонального забезпечення, з іншого, говорять про те, що заміна зовнішньоекономічної стратегії геоекономічною не є одностороннім актом, а цілісним процесом, що вимагає перехідного періоду певної тривалості.

З цією метою на початковому етапі при вдосконаленні зовнішньоекономічної стратегії в центрі уваги мають залишатися кілька аспектів, які враховують геоекономічні вимоги:

1. Необхідно на основі економічної інтерпретації системи геоекономічних поглядів здійснити концептуальне узагальнення шляхів наближення до геоекономічних цілей (наприклад, отримання частки у світових доходах), тобто досягти часткової і послідовної «економізації» геополітичних цілей. Приміром, у

¹ Гаджисва Чешмі Шамседін кизи — докторант кафедри міжнародних економічних відносин, декан факультету «Special Talents Groups», Азербайджанський державний економічний університет. Сфера наукових інтересів: міжнародні економічні відносини, геоекономіка, регіоналізм. E-mail: cheshmihajieva27@gmail.com

якості однієї з цілей консолідованої зовнішньоекономічної і політичної діяльності, ефективним підходом може стати розширення зони економічного впливу Азербайджану і досягнення вищих темпів розвитку. Так, у сучасному геоекономічному світі розширення зон економічного впливу призводить також і до підвищення політичної ваги.

2. Теоретична база зовнішньоекономічної стратегії країни повинна збагачуватися глобальними концептуальними поглядами. У цьому випадку головною метою стає підготовка теоретичних основ поступового переходу від торгівлі — провідної лінії зовнішньоекономічної стратегії, до моделі відтворення.

3. Водночас, зовнішньоекономічна стратегія повинна бути спрямована не на абстрактну світову економіку, а на геоекономічний простір, що має конкретні межі, в яких Азербайджан приймає або має намір взяти активну участь. Унаслідок того, що зазначені зміни дозволяють охопити всіх суб'єктів геоекономіки (національні держави, державні структури, наднаціональні об'єднання, приватний сектор та ін.), ґрунтуючись на визначенні суб'єкта діяльності, вони забезпечують ефективну основу формування вигідної геоекономічної ситуації.

До однієї з основних умов формування та ефективного застосування стратегії геоекономічного розвитку Азербайджану відноситься формування єдиного методологічного апарату щодо пояснення досить складного процесу геоекономічного розвитку країн зокрема:

— відсутність єдиного методологічного погляду, пов'язаного з геоекономікою на глобальному рівні. Досвід окремих держав показує, що в даному аспекті методологічні підходи носять плюралістичний характер. Діапазон підходів у даному випадку змінюється від методологічної анархії до неоліберальної парадигми, економіки «третього шляху», охоплює як ортодоксальні, так і неортодоксальні течії;

— існування геоекономіки в якості резервуара різнобічних течій (геополітика, геоекологія, геоінформатика, соціально-культурні та релігійні цінності та ін.) створює особливі перешкоди для формування єдиного методологічного апарату. У такій ситуації найкращим виходом могло б стати створення методологічного синтезу, що охоплює різні сфери: на жаль, саме в методологічному розумінні поки не можливо сформувати систему міжнаукового синтезу.

Як очевидно, враховуючи різність методологічних підходів до пояснення аналізованої проблематики, вибір єдиних методологічних принципів, пов'язаних з побудовою ефективної геоекономічної стратегії, далекий від поняття універсальності.

Сучасні особливості гео економічного положення Азербайджану

Методологічні принципи гео економічної стратегії Азербайджану, разом з перерахованими проблемами, як і поширено у світовій практиці, можуть формуватися з урахуванням специфічних особливостей країни:

1. Для Азербайджану державна незалежність носить найвищий стратегічний сенс. Основною лінією політики, що проводиться президентом країни Ілхам Алієвим, є курс на зміцнення, розвиток національної державності, неухильне підвищення економічної і політичної ваги країни на міжнародній арені. Азербайджан відноситься до країн, у яких сфери консолідованої діяльності держави цілком спрямовані на забезпечення національної ідеї.

2. Економічна інтерпретація азербайджанської національної ідеї детально відображена в сформованій Президентом країни концепції «Азербайджан 2020: погляд у майбутнє»:

— перехід до «нової економіки» на основі розширення інноваційної діяльності;

— застосування передових міжнародних стандартів у соціальній сфері;

— досягнення кардинальних змін у розвитку науки, освіти, культури, охорони здоров'я;

— перехід суспільства на новий етап розвитку — постіндустріалізм;

— приєднання Азербайджану до ряду розвинених країн світу.

3. Азербайджан — «маленька» країна. Правда, у зв'язку з переходом до постіндустріалізму змінився і сенс даного поняття. Тобто, якщо навіть реальний матеріальний потенціал не дозволяє визначати «правила гри» на глобальному рівні, контролюючи нематеріальні потоки, можна «вирости» і перетворитися на сильну державу регіонального масштабу. Але поки в гео економічному сенсі участь Азербайджану в гео економічному циклі відтворення недостатня.

4. Незважаючи на успішні зміни по ряду напрямків діяльності, наразі високим залишається рівень моноструктуризації економіки країни, залежність від енергоносіїв.

5. Азербайджан знаходиться у вкрай складних відносинах з Вірменією. Це є причиною виникнення значних проблем на геополітичному просторі, перешкоджає вигіднішому використанню можливостей гео економічної діяльності, змушує Азербайджан утримувати військовий бюджет, котрий перевищує бі-

льше 3 мільярдів доларів США, що по суті справи виводить з геоекономічного обороту значні кошти, які могли б використовуватися з більшою економічною користю.

У той же час, є чимало і досягнень, що мають велике значення для геоекономічної діяльності країни:

1. Азербайджан — визнаний регіональний лідер. Йому належить 75 % економічної потужності Південного Кавказу. Якщо говорити мовою геоекономічної термінології, Азербайджан — геоекономічний полюс, із припиненням військових дій він має всі шанси перетворитися на регіональний центр сили.

2. Багатовекторність геополітики Азербайджану, відсутність політичної локалізації в певному напрямку, збереження балансу інтересів між різними центрами сили, що стикаються в регіоні, створює в достатній мірі сприятливу ситуацію з точки зору геоекономічної діяльності.

3. За останні 10 років країна досягла величезного прогресу. Макросоціальна, макроекономічна та політична стабільність набули незворотного характеру, сформувалася надійна соціально-економічна система.

4. Успішно протікає процес транснаціоналізації національного капіталу. Процес транснаціоналізації, що охопив сусідні держави і країни Східної Європи, переважно спрямований у реальний сектор, що в свою чергу, дозволяє перерости в організацію ланцюга геоекономічного відтворення.

5. Азербайджан перетворився на одного з основних гравців у забезпеченні енергетичної безпеки Європи. Стратегічне значення енергоносіїв дає країні геоекономічну перевагу по ряду напрямків.

6. Азербайджан для європейського простору служить як транспортно-комунікаційний вузол, він є одним із основних транзитерів економічних потоків. З початком функціонування суперсучасного інформаційно-комунікаційного каналу Схід-Захід Азербайджан набуде статусу одного з самих високошвидкісних інформаційних каналів (Оптичний «Шовковий шлях»).

При виборі моделі геоекономічного розвитку необхідно детально розглянути всі особливості геоекономічного положення країни:

— теза, що геоекономіка повністю замінює геополітику, не носить обов'язкового характеру. Геоекономіка грає вирішальну роль у процесі досягнення переваги в напрямі, на який націлена геополітика;

— геоекономічне положення країни не можна змінити «вольовим» рішенням. Воно залежить від географічного, історич-

ного, цивілізаційного, національного та багатьох інших факторів, підживлюється з точок дотику всього комплексу цих факторів. Першочерговість пошуку причинно-наслідкових зв'язків не повинна формувати неправильне уявлення про те, що у визначенні геоекономічного положення є елемент «приреченості», і дане положення цілком залежить від тієї самої «приреченості»;

— практично це означає, що країні не можна порушувати існуючий традиційний баланс відносин, не можна надавати перевагу котрійсь зі сторін (Схід, Захід, ісламський світ і ін). Такий підхід потрібно застосовувати як при виборі геоекономічних векторів, так і парадигми економічного розвитку (у внутрішньодержавній площині);

— облік геоекономічної конкретики, його багатовекторність і наявність унікальних специфічних рис у сторін, на які вони орієнтовані, дозволяє розширити можливості маневру в плані вибору моделі геоекономічного розвитку та усунути безумовну залежність від глобальних «єдино правильних» рішень.

Перспективи геоекономічного розвитку Азербайджану

Перехід Азербайджану на модель геоекономічного розвитку вимагає комплексного вирішення низки тісно взаємопов'язаних завдань:

1) перехід до нової інтерпретації місця і ролі держави (в геоекономічному розумінні), формування нової системи відносин «державна — приватний сектор» на базі принципів ефективного використання ресурсів та ефективного контролю над суспільним капіталом, заохочення діяльності держави на регіональному та трансрегіональних рівнях у якості підприємця;

2) Розширення меж господарської діяльності, як у просторово-географічному, так і функціональному аспектах. Підключення до геоекономічного циклу відтворення, зміщення центру ваги економічної діяльності в геоекономічний простір;

3) при виборі ключових напрямків геоекономічного розвитку країни необхідно шукати баланс між найвагомішими загрозами та потенційно можливими результатами економічного зростання країни;

4) транснаціоналізація капіталу на основі пріоритетів інноваційних сфер і визначення інноваційної «ніші»;

5) реалізація значущих міжнародних інфраструктурних проєктів шляхом перетворення транспортно-комунікаційних ліній, торгових шляхів і каналів інформаційних потоків країни в один із глобальних трансрегіональних вузлів;

6) забезпечення надійності системи з урахуванням гео економічної специфіки, необхідності досягнення кардинального перетворення в діяльності товарних і фондових бірж;

7) паралельний розвиток білатеральної і мультилатеральної систем відносин, підтримка багатоваріантності зв'язків із зовнішнім світом.

У даний час у рамках гео економічного підходу до розвитку економіки спостерігається наявність великого спектру розроблених сценаріїв. Цей процес виявив цікаві моменти, пов'язані з діяльністю держав. Незважаючи на одностайну думку більшості дослідників, які вважають, що розвинені держави досягли великих успіхів у гео економічному підході, не завжди справджується. З'ясувалося, ідентично до країн, що розвиваються, ряд розвинених країн також стикається з численними проблемами в даній сфері. Зазначена група країн у даний час проявляє особливий інтерес до гео економічних сценаріїв. За словами Е. Солов'єва, в основі особливого інтересу до гео економіки вимальовується перспектива «...або пропустити старт змагань з глобалізації, або залишатися з порівняно слабкими конкурентними позиціями»². У цьому аспекті, тобто з позиції конкурентної слабкості, в Росії, Італії, Греції, Україні та ін. країнах розроблені сценарії насправді містять теоретико-концептуально узагальнений характер. Зрозуміло, що участь у гео економічних (інтернаціональних) відтворювальних «ядрах» має на увазі наявність ресурсного потенціалу (в основному, інтелектуального і технологічного). У даному аспекті дослідники, виступаючи з позиції сусідніх держав, зокрема, Росії, наголошують на наявності альтернативних шляхів розвитку: «Висловлюється ідея про те, що Росія може виступити ініціатором новітніх цивілізаційних координат, перестрибнувши постіндустріальний етап розвитку. Це не економічна модель»³. Відомо, що в історії російської державності завжди актуальним залишалося пошук свого «особливого шляху». Однак на підставі не економічної моделі з її абстрактною теоретичною конструкцією перестрибнути через історичний етап розвитку ...сформувати нову цивілізацію... — це, як мінімум, наївно.

При будь-якому підході, дві основні проблеми — визначення стратегічних національних інтересів і підготовка стратегії поведінки країни, в зазначених сценаріях гео економічного розвитку залишаються осторонь.

² Солов'єв Э. Г. Геополитический анализ международных проблем современности: Pro et contra. / Солов'єв Э. Г. // Полис. — № 6. — 2001. — С. 116.

³ Ваганова Г. А. Геополитическое положение России: сценарий накануне XXI века. / Г. А. Ваганова, В. Б. Кудрявцев // Вестник Московского университета. Серия 12. Политические науки. — 1998. — № 3. — С. 107.

Поза всяким сумнівом, виходячи з глобального контексту, з точки зору висоти можливостей гео економічного впливу основним регіоном є євразійський континент. З. Бжезинський стверджує: «Євразія — це суперконтинент земної кулі, який грає роль свого роду осі»⁴. Відзначаючи, що основні конкуренти Америки розташовуються саме тут, З. Бжезинський вказує, що та держава, яка стане на ньому домінуючою, буде чинити вирішальний вплив у двох з трьох найрозвиненіших в економічному плані регіонах планети: Західній Європі та Східній Азії. У той же час, буде майже автоматично контролювати розвиток подій на Близькому Сході та в Африці. А це говорить про те, що вже не можна виробляти одну політику для Європи і зовсім іншу — для Азії, потрібно в цілому для Євразії.

Відомо, що сьогодні більшість країн світу знаходяться під впливом техногенної моделі. Технологія формує новий світовий порядок. Положення окремих суб'єктів економіки, а також країни в цілому в глобальному або регіональному, трансрегіональних аспектах визначається рівнем їх конкурентоспроможності. Існуючі у ХХ ст. основні концептуальні погляди, пов'язані з конкурентоспроможністю, не змогли дати універсальної відповіді, яка б також враховувала новітні глобальні виклики. Конкурентоспроможність давно вже не відповідає поняттю переваги отриманого за порівняно вищої якості виробленого товару або наданих послуг конкурента, це вже процес, що залежить від різноманітності рівня технологічного розвитку. І, природно, в першу чергу, в державному та глобальному контексті вона повинна відповідати тенденціям світового економічного розвитку. У цьому плані на порядок денний виходить необхідність вироблення адекватного способу поведінки як окремих суб'єктів економіки, так і держави в цілому. Незважаючи на багатоманітність сценаріїв розвитку, вибір повинен здійснюватися з урахуванням специфіки країни. Наші дослідження показують, що у виборі вектора розвитку, поряд з «основною лінією», з'являються численні похідні вектори (у підсумку з'єднуються з «основною лінією») і симбіоз їх різних конфігурацій. Визначення провідного вектора сценарію розвитку Азербайджану в гео економічному просторі може бути вироблено на основі такого вибору:

1. Формування техногенної моделі конкурентоспроможності; Тобто, застосування системи цінностей, характерної типу

⁴ Бжезинский З. Геостратегия для Евразии. Краткосрочные и долгосрочные цели политики США в этом регионе. [Электронный ресурс] – Режим доступа: http://www.e-reading.-ws/chapter.php/1020487/17/Polikarpov__Bzhezinskiy_Sdelat_Rossiyyu_peshkoy.html.

постіндустріального суспільства. Встановлення технологічного «панування» в економіці стає причиною кардинальних змін і ментальних цінностей.

Результати наших досліджень показують, що перехід до широко застосовуваної в розвинених регіонах світу моделі «технологічної піраміди» є процесом тривалим, і реалізувати його в короткий проміжок часу неможливо. Сьогодні Азербайджан в основному виробляє однорідну і частково складноконфігураційну продукцію, конкурентоспроможність якої завжди викликає певні питання. Тобто, в прийнятій ієрархічній структурі (технологічної піраміди) наша країна розташована на нижньому поверсі і частково намагається перейти на середній поверх. Перехід на вищий поверх залежить від ступеня інтенсивності реалізації ланцюга нових технологічних принципів «унікальна продукція → науково-технічні технології». Як уже зазначалося, в якості «основної лінії» сценарій розвитку «технологічної піраміди» не сприймає стрибкоподібного оновлення. А поступовий підйом (використання похідних варіантів) супроводжується не тільки збитками в гео економічній площині, але і відкриває шлях до втрати самого дефіцитного ресурсу — часу. Якщо взяти до уваги, що модель «технологічна піраміда» створює кардинальні зміни в сутності ринку, то:

— у результаті системного застосування маркетингу і небувалого підвищення продуктивності праці «ринку продавця» періоду промислової революції перетворився на «ринку покупця». А тепер йде зворотний процес. Пропозиція знову виходить на перший план, тому що носить унікальний характер;

— ця модель породжує на ринку монопольну позицію. Високий ступінь індивідуалізації, збільшення ринкової сили власником технології, поряд з монополізацією, призводить до зміни типу конкуренції. Так, перехід з низького рівня технологічної піраміди на вищий рівень паралельно супроводжується збільшенням доданої вартості, ступенем контролю над ринками збуту та ефективності бізнесу. Тому для країн, що тільки вступили на шлях ринкової економіки, ця система може дати ефект «розхитування». На етапі досягнення простору «вільної конкуренції» суперництво на різних рівнях і всередині одного рівня зазначеної моделі може завершитися виникненням парадоксальної ситуації — зникнення моделі як інституту. У той же час, володіння 7 високорозвиненими країнами 46 з 50 метатехнологій⁵, які

⁵ Геоэкономика и конкурентоспособность России: научно-концептуальные основы геоэкономической политики России / М. Ю. Байдаков, Н. Ю. Кони́на, Э. Г. Кочетов и др. ; под ред. Э. Г. Кочетова ; Общественная академия наук геоэкономки и глобалистики. — М.: Книга и бизнес, 2010. — 388 с.

забезпечують конкурентне виробництво, робить технологічний розрив між розвиненими і менш розвиненими країнами в принципі непереборним, і для останніх виключає можливість успіху в глобальній конкуренції.

Вважаємо, що перехідний процес до техногенної моделі, яка формує новий світовий порядок, поряд з конкретними етапами (пов'язаними органічно), повинен будуватися на базі адекватної відповідності наявного потенціалу з національними стратегічними інтересами країни.

2. *Застосування еволюційної моделі конкурентоспроможності.* На відміну від техногенної моделі, єдино вірним шляхом реалізації успішної стратегії макроекономічного розвитку котрої є досягнення найвищого рівня технологічної конкурентоспроможності, еволюційна модель дозволяє сформулювати «універсальніший», широко факторний інструментарій реалізації стратегій. Фактично, суть відмінностей охоплює більш широку площину:

1) враховуючи еволюційні аспекти виходу на траєкторію геоекономічного розвитку, не потребує доведення твердження, що існують базові умови для прямого переходу до техногенної моделі, незабезпечення яких у процесі «стрибкоподібного» процесу розвитку призведе до розриву таких понять, як причинні і генетичні зв'язки. Тобто, еволюційний підхід «від простого до складного» для «маленької» країни являється менш ефективним порівняно з нееволуційним. Але в світовій практиці ще не було прикладу подібного перетворення;

2) роль соціального тимчасового фактора в перехідному процесі. Залишається відкритим питання: чи можливо без формування повноцінного індустріального (модерного) суспільства перейти до постіндустріалізму? Відомо, що постіндустріалізм — це якісно відмінне продовження високорозвиненого індустріального суспільства. Тобто, вищий рівень розвитку. А значить, початкова умова — це досягнення високого рівня індустріального суспільства. В іншому випадку можна зіткнутися не з реальним переходом, а його імітацією. У цьому сенсі, не можна «стрибком» подолати окремі етапи соціального часу: його (перебіг часу) можна просто «прискорити», але і це можливо тільки в рамках еволюційного підходу.

Основні аргументи прихильників безальтернативності «Технологічної піраміди» полягають у тому, що в сучасному глобалізованому світі значимість країни (у світовому масштабі) визначається етапом її залучення у технологічну піраміду. І ця позиція абсолютно правильна. Однак, в обґрунтуванні безпосереднього переходу до зазначеної моделі надії на спонтанні

зміни, як мінімум, викликають запитання. Це не переходить за рамки відродженого в сучасних умовах поняття технологічного детермінізму, що припускає, що складні технології самі по собі призведуть до оновлення суспільства, становленню нового громадянського типу.

3. Ступінь ефективності у відношенні до гео економічного підходу на базі моно- або багатofакторності. «Технологічна піраміда» — модель монофакторна. Неначе в сценаріях розвитку країни або країн немає ніяких інших проблемних ситуацій: достатньо лише розвитку технологій. Насправді ж, реалізація більшості нюансів, які дозволяють досягнути гео економічні переваги, у тому числі і технологічних, знаходиться під безпосереднім впливом принципів і процедурних правил, які формуються комплексом взаємозв'язків подій і процесів (революційних, політичних, соціальних, військових та ін.) у тріаді «країна → багатомірний комунікаційний простір → світова економіка». Тому, для досягнення реального результату правильніше було б виходити з того, що шлях до переваги в гео економічній конкуренції має не одне, а безліч напрямків, і ці напрямки тісно пов'язані між собою.

При зіставленні представлених сценаріїв гео економічного розвитку можна дійти низки й інших висновків. Насправді сучасні соціально-економічні трансформації є генераторами формування міжнародних ринків. Так регіони, розташовані на нижніх поверхах «технологічної піраміди», здійснюють діяльність на «ринках покупців», а ті, що знаходяться на вищих поверхах, — «ринках продавців». «Зіткнення» ринків, що відрізняються за змістом основних параметрів, може привести до різного роду гео економічних зрушень на світовій арені.

Зіткнення в індустріальних регіонах процвітаючого полюса планети (основних світових осередків), що розвиваються за рахунок економічної діяльності та монополістичного регулювання, де є вільна конкуренція і традиційні суспільства, в деяких зонах з архаїчними методами призводить до ще більшого прискорення масової локалізації глобалізованого світу. В аналізованій ситуації, в разі відсутності кардинальних змін, реальне наповнення гео економічних переваг стане характерним виключно для постіндустріальних країн.

Інтегральний підхід до формування гео економічного сценарію розвитку Азербайджану

Як очевидно, в обох сценаріях гео економічного розвитку Азербайджану в зв'язці «національна економіка → гео еконо-

мічний простір» перша складова (тобто національна економіка) містить зростання ресурсного потенціалу (в найширшому сенсі слова), етапи організації та перебігу процесу, з урахуванням динаміки розвитку. У той же час зрозуміло, що використання «технологічної піраміди» в якості основи виводить на передній план необхідність інноваційної діяльності. І це повинно сприйматися як природна зміна пріоритетів. Тому що в основі будівництва «нової економіки» стоять саме інноваційні процеси.

Однією з найважливіших умов досягнення успіхів у гео економічній площині є застосування системного підходу до промислової політики. Як показують наші дослідження, у більшості країн, що розвиваються (це частково відноситься і до азербайджанської дійсності), заходи, здійснювані в рамках промислової політики, особливо з підтримки національних підприємств, являють собою комплекс дій оперативного реагування щодо елімінації найнегативніших наслідків, що виникають у ході здійснення економічної політики, однак у жодному випадку не включає ряд кроків щодо створення та реалізації превентивної державної політики. Підхід до території країни не як до взаємопов'язаних частин адміністративного управління, а в якості незалежної територіальної одиниці, призводить до прояву «клаптикового» підходу до промислової політики. Тому, внаслідок того, що основні методи промислової політики спрямовані не на систему в цілому, а тільки на окремі функціональні структури, вони виявляються недостатніми для реконструкції промисловості і вирішення структурних проблем. Прояв проблеми у зовнішньому середовищі призводить до появи нового виду конкуренції — «міжрівневої та внутрішньорівневої конкуренції», що призводить до ще більшого ускладнення гео економічної ситуації. Безумовно, що в цій конкуренції перемога дістанеться країні, яка у вирішенні даної проблеми забезпечить системний і комплексний підхід. Разом з тим, доведе неадекватність теоретичних поглядів відносно реалій протікання інтеграційних процесів у сфері економіки та фінансів, виявить, що основна роль у розподілі належить не ринку, а країні-системі.

Ясно, що «загроза» гео економічної конкуренції вкрай актуалізувала формування торгово-промислової стратегії. Характер міжнародної конкуренції і наявні «прогалини» в промисловій політиці обумовлюють необхідність створення і функціонування єдиного управлінського органу, а в разі недотримання зазначених умов — заздалегідь визначає можливість його неефективності. Йдеться про приділення особливої уваги до

поширення технологічних новинок і перетворення країни в країну-систему.

Тому що, по-перше, не перетворившись на країну-систему, тобто не маючи властивого їй гео економічного циклу відтворення, неможливо протистояти гео економічній конкуренції.

По-друге, підвищення економічної ефективності окремих підприємств (суб'єктів економіки) є недостатнім для підтримки конкурентоспроможності на гео економічному просторі. Для цього необхідна наявність «ефективного середовища» або ж ефективність середовища, що за своїм змістом є проявом форми «системного ефекту». Ефективність середовища, в якій функціонує суб'єкт економіки, відіграє неоціненну роль у створенні інтеграційних зв'язків, наукових знань і нововведень, створенні технологій.

По-третє, окремі інновації або технологічні новинки не роблять особливого впливу на систему конкурентоспроможності, вона буває ефективною тільки у випадку наявності «ефективного середовища».

По-четверте, промислова структура зазначеної групи країн (у тому числі, Азербайджану) в основному складалася і зараз складається із традиційних галузей. Високотехнологічне виробництво та індустрія послуг займає надзвичайно мале місце. Важливість цього аспекту обґрунтовується необхідністю переходу до суспільства постіндустріального типу.

По-п'яте, розвиток конкуренції (на міжнародному рівні) для цих країн, у першу чергу, створює небезпечні ситуації у структурному аспекті. Недостатній рівень участі в стратегічних областях (інформатика, зв'язок та ін.) в гео економічному просторі тягне промисловість країни в цілому в структурне «болото» і закінчується «консервацією» статус-кво. Саме через цю призму повинні формуватися інституційні структури, які могли б забезпечити розвиток наукових досліджень, з урахуванням сучасних вимог виробництва та економіки поширювати наукові досягнення, а також створені нововведення серед суб'єктів економіки.

Діючий в Азербайджані Фонд розвитку науки в певному сенсі охоплює деякі елементи означених нами питань. Але місія цього фонду обширніша і в цілому охоплює більшість областей науки. А зазначена нами структура повинна локалізуватися лише в межах областей, що дозволяють науковим дослідженням досягти переважаючих позицій у гео економічній конкуренції і одночасно виконувати функції поширення нововведень. Ця організація також може зіграти важливу роль у формуванні інтересів приватного сектора в зазначеній сфері. Відомо, що

більша частина діючих в країні приватних економічних структур не цікавиться науково-дослідною і дослідно-конструкторською діяльністю. Відсутність інтересу, з одного боку, пов'язана з незначною кількістю суб'єктів і традиційною їх спеціалізацією, а з іншого боку, внаслідок відсутності вищезначеної організації, з індивідуалізацією науково-інноваційної діяльності. У підсумку, підприємство всіляко намагається зберегти (а не підвищити) завойовані позиції, перетворюючись тим самим у фактор, котрий підвернений впливу всіляких зустрічних впливів і заважає потенційному розвитку інших областей. Побудова конкретних планів з урахуванням цього аспекту, в кінцевому рахунку, грає одну з основних ролей щодо ефективного прогнозування та реакції на динамічні зміни стану гео економічної конкуренції.

Орієнтуючись на досвід розвинених країн, ключовим аспектом формування національних стратегій розвитку науково-інноваційної діяльності будь-якої країни, є врахування її гео економічних інтересів і стану гео економічної конкуренції. Досвід економічно розвинутих країн показує, що основне питання планування науково-інноваційної діяльності складається із забезпечення відповідності його логіці гео економічної конкуренції. У цьому випадку планування має враховувати дві основні характерні риси: 1) не залишати без уваги конкурентні переваги «країни-системи», враховуючи при цьому інтеграцію країни в інноваційно-дослідницьку систему (спрямовану на кооперацію); 2) при підході до даної проблеми необхідно перенести центр ваги з пропозиції на попит.

У цьому відношенні особливий інтерес представляє французький варіант співпраці між підприємствами та університетами. Діяльність CIFRE (Промислові угоди про науково-дослідницьку підготовку) займають виняткове місце в перетворенні досліджень у соціальний процес. За допомогою таких угод міністерства фінансують дисертації з проблем, що становлять інтерес для підприємств. Тим самим між собою ув'язуються дослідження — фундаментальні, університетські і прикладні, що проводяться підприємствами⁶.

Другий шлях підтримки розвитку науково-інноваційної діяльності, наявний у світовій практиці — це інтернаціоналізація національних підприємств. У цьому плані важливе значення має залучення іноземних інвестицій і забезпечення їх «перебування» у країні.

⁶ Nomisma, Rapporto 1993 sull'industria italiana. Il Mulino, Bologna, 1994, p.173.

Наприклад, у Франції залученням іноземних інвестицій займається спеціальна організація (DATAR), у рамках якої діє мережа агентств з регіонального розвитку. Подібний же підхід проявляється і в Англії. Поряд з усіма традиційними методами, стимулювання з боку англійських профспілкових організацій набуло форми справжнього соціального демпінгу.

Висновки

Отже, заміна зовнішньоекономічної стратегії геоекономічною, не є одностороннім актом, а цілісним процесом, що вимагає перехідного періоду певної тривалості. Таким чином, незважаючи на те, що Азербайджан є визнаним регіональним лідером, котрому належить 75 % економічної потужності Південного Кавказу, наразі високим залишається рівень моноструктуризації економіки країни, залежність від енергоносіїв.

Багатовекторність геополітики Азербайджану, відсутність політичної локалізації в певному напрямку, збереження балансу інтересів між різними центрами сили, що стикаються в регіоні, створюють передумови для формування дієвого геоекономічного сценарію розвитку країни, котрий дозволить забезпечити високий конкурентний статус країни та розширити зони її економічного впливу на Євразійському континенті.

На основі синтезу ключових здобутків техногенної та еволюційної моделі конкурентоспроможності автором сформовано пріоритетні напрямки розвитку Азербайджану, зокрема:

— перехід до нової інтерпретації місця і ролі держави (в геоекономічному розумінні), формування нової системи відносин «держава — приватний сектор» на базі принципів ефективного використання ресурсів та ефективного контролю над суспільним капіталом, заохочення діяльності держави на регіональному та трансрегіональних рівнях у якості підприємця;

— розширення меж господарської діяльності, як у просторово-географічному, так і функціональному аспектах. Підключення до геоекономічного циклу відтворення, зміщення центру ваги економічної діяльності в геоекономічний простір;

— паралельний розвиток білатеральної і мультилатеральної систем відносин, підтримка багатоваріантності зв'язків із зовнішнім світом.

Перекладено з російської мови.

Список літератури

1. *Соловьев Э. Г.* Геополитический анализ международных проблем современности: Pro et contra / Соловьев Э. Г. // Полис. – № 6. – 2001. – С. 116.
2. *Ваганова Г. А.* Геополитическое положение России: сценарий накануне XXI века / Г. А. Ваганова, В. Б. Кудрявцев // Вестник Московского университета. Серия 12. Политические науки. – 1998. – № 3. – С. 107.
3. *Бжезинский З.* *Геостратегия для Евразии. Краткосрочные и долгосрочные цели политики США в этом регионе.* [Электронный ресурс] – Режим доступа: http://www.e-reading.ws/chapter.php/1020487/-17/Polikarpov_Vzhezinskiy_Sdelat_Rossiyu_peshkoy.html.
4. *Геоэкономика и конкурентоспособность России: научно-концептуальные основы геоэкономической политики России* / М. Ю. Байдаков, Н. Ю. Коница, Э. Г. Кочетов и др. ; под ред. Э. Г. Кочетова ; Общественная академия наук геоэкономики и глобалистики.. – М.: Книга и бизнес, 2010. – 388 с.
5. *Nomisma, Rapporto 1993 sull'industria italiana.* II Mulino, Bologna, 1994, p.173.

Стаття надійшла до редакції 01.10.2014